

Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda İş Yükü Meselesi *

Saygıdeğer Konuklar,

Değerli Katılımcılar,

Öncelikle sizleri en içten duygularıyla, saygıyla selamlıyorum.

Anayasa Mahkemesi Anayasa Yargısı Araştırmaları Merkezi (AYAM) ile Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından düzenlenen konferansa hoş geldiniz, şeref verdiniz. Öncelikle organizasyonda emeği geçen herkese teşekkür ediyorum. Bildirileriyle ve yorumlarıyla konferansa katkı yapacak olan tüm katılımcılara şimdiden şükranlarımı sunuyorum.

“*Bireysel Başvuruda İş Yükü ve Çözüm Önerileri*” konusunu konuşmak üzere bir araya gelmekten duyduğum memnuniyeti ifade etmek isterim. Aslında iş yükü bizim açımızdan sevimsiz bir konu. Bu konuda yaptığımız açıklamalar bazen iş yoğunluğundan şikâyet ediyormuşuz gibi algılanabiliyor. Ancak bu bir şikâyet değil. Amacımız durum tespiti yaparak meselenin ulaştığı boyutları ortaya koymaktır.

Bunun yapılması da zorunludur zira bireysel başvurunun etkili bir hak arama yolu olarak sürdürülmesinin önündeki engellerin başında her geçen gün artan iş yükü gelmektedir. Bu nedenle iş yükü meselesini çözmek zorundayız.

Bilindiği üzere bir meselenin çözümü öncelikle onun tespitini ve teşhisini gerektirir. Belirtmek gerekir ki genel anlamda yargısal iş yükü bir toplumdaki uyuşmazlıkların yargıya taşınmasıyla ilişkili bir durumdur. Bu manada toplumsal ve siyasal meseleler yargısallaştıkça iş yükü de artmaktadır.

Diğer yandan toplumsal ve siyasal meselelerin yargısallaşması, bilhassa bireysel başvuruyla birlikte “anayasallaşma” olarak bilinen yeni bir sürece evrilmiştir. Anayasa ve siyaset teorisinde nispeten yeni bir kavram olan anayasallaşma (*constitutionalisation*) en genel anlamda kamusal işlemlerin anayasanın öngördüğü yapısal süreçlere, ilke ve değerlere bağlı olmasını ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle anayasallaşma “*her türlü kamu gücünü kullanımlarını anayasal usul ve normlar disiplinine tabi kılma çabası*”dır.¹

Bu anlamda bireysel başvuru anayasallaşmanın etkili ve önemli bir enstrümanı olarak ortaya çıkmıştır. Bireysel başvuruyla birlikte Anayasa Mahkemesi, kamu gücünün eylem, işlem ve hatta ihmallerinin anayasal hak ve özgürlükleri ihlal edip etmediğinin denetimini yapmaya başlamıştır. Esasen bu durum gündelik hayatın anayasallaşmasını sağlamış, daha önce görülmedik şekilde, kişilerin toplumsal ilişkilerinden kaynaklanan ve bir şekilde yargısal sürece taşınan hak ihlali

iddiaları anayasa şikâyeti olarak anayasa yargısının alanına girmeye başlamıştır. Bu durum Anayasa Mahkemesini soyut kuralların anayasallık denetimini yapan bir yüksek yargı organı olmanın ötesine taşıyarak bireylerin günlük hayatına dokunan bir mahkemeye dönüştürmüştür.

Diğer yandan bireysel başvuru yolu, temel hak ve özgürlüklerin yargısal yoldan korunması anlamında insan hakları yargısının tüm yargısal sisteme yayılmasını beraberinde getirmiştir. Bireysel başvuruda ikincillik ilkesi ve başvuru yollarının tüketilmesi şartı, temel hak ve özgürlüklerin esas itibarıyla derece mahkemeleri tarafından korunması gerektiğine işaret etmektedir. Aynı şekilde Anayasa Mahkemesinin ihlal kararından sonra giderimin büyük ölçüde yeniden yargılamayı gerektirmesi de derece mahkemelerinin anayasal ilkeleri gözetmesi gerektiğini göstermektedir. Bu hususlar temel haklar alanında yargının ve tüm hukuk sisteminin anayasallaşması olarak ifade edebileceğimiz bir süreci ortaya çıkarmıştır.

Değerli Katılımcılar,

Söz konusu anayasallaşma, bireysel başvuruyla birlikte temel hak ve özgürlüklere ilişkin şikâyetleri yoğun bir şekilde Anayasa Mahkemesinin önüne taşımıştır. Yaklaşık on yıllık bireysel başvuru uygulamasına bakıldığında ağır bir iş yüküyle karşı karşıya olunduğu görülecektir. Bireysel başvurunun başladığı 23 Eylül 2012 tarihinden bugüne toplam 383 bin civarında başvuru yapılmış, bunlardan yaklaşık 310 bini karara bağlanmıştır. Bugün itibarıyla Mahkememizin önünde 73 binin üzerinde derdest başvuru bulunmaktadır.

Başvuru sayısının her geçen yıl arttığı da bilinmektedir. İlk iki yıl toplam 10 bin civarında olan başvuru, 2014 ve 2015 yıllarında yıllık 20 bine yükselmiştir. 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında bireysel başvuru sayısı rekor düzeyde yükselerek 100 bini aşmıştır. Bu sayı 2017 yılından 2021 yılına kadar istikrarlı bir şekilde yıllık ortalama 40 bin olarak gerçekleşmiştir.

Doğrusu geçen yılın başına kadar gelen başvuruları karşılama durumundaydık. Dahası 2020'de gelen 40 bin başvuruya karşılık 45 binin üzerinde başvuruyu sonuçlandırmıştık. Aynı sayıda başvuruyu 2021 yılında da sonuçlandırdık. Ancak bu kez yapılan başvuru sayısı bir önceki yıla göre yüzde 65 artarak 66.121 olarak gerçekleşmiştir. Bu artışın en önemli sebebi geçen yılın başından itibaren yoğunlaşan uzun yargılama şikâyetleridir.

Kuşkusuz bireysel başvuruda iş yükü bize özgü bir mesele değil. Farklı ölçeklerde olmakla birlikte bireysel başvuru yolunu benimseyen İspanya ve Almanya gibi ülkelerde de iş yükü sorunu yaşanmıştır. Daha önemlisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) 2017 yılının sonuna kadar ciddi bir iş yükü sorunuyla mücadele etmiş, başta 14. No.lu ek Protokol olmak üzere mahkeme içtihatları ve içtüzük değişiklikleri yoluyla iş yükünü azaltmaya çalışmıştır. Bu tedbirlerin etkisiyle

AİHM'in önünde 2011 yılında 151.600 olan derdest başvuru sayısı 2018 yılının sonunda 56.350'ye kadar inmiştir.² Sanırım bugün son oturumda bu tecrübelerle ilişkin konuşmaları dinleme fırsatı bulacağız.

Değerli Katılımcılar,

İş yüküyle mücadelede belli ölçüde avantajlı olduğumuzu, özellikle AİHM'in tecrübelerinden yararlandığımızı belirtmek isterim. Bu bağlamda liste usulü kabul edilemezlik kararları (LUK) ve pilot karar yöntemi gibi tedbirler uygulanarak iş yükünün azaltılması amaçlanmaktadır.

Belirtmek gerekir ki iş yüküyle etkili mücadele sadece Anayasa Mahkemesinin elverişli enstrümanlar kullanmasıyla çözülebilecek bir mesele değildir. Bunun yanında yapılan başvuru sayısının azaltılmasına yönelik tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bunların bir kısmı yasama organı, diğer bir kısmı da idari ve yargısal merciler tarafından alınması gereken tedbirlerdir.

Bireysel başvuruyu hukuk sistemimize kazandıran yasama organının iş yüküyle mücadeleye iki türlü katkı yapabileceği söylenebilir. Birincisi bireysel başvurunun işleyişine yönelik gerekli yasal değişikliklerin yapılmasıdır. Bu kapsamda yasal bir değişiklik "anayasal önem", diğer ülkelerde olduğu gibi müstakil bir kabul edilemezlik kriteri olarak kabul edilmelidir.

Ayrıca sayısal anlamda önemli bir orana ulaşan makul sürede yargılanma hakkının ihlaline dair şikâyetler için bireysel başvurudan önce etkili bir yol oluşturulmasına yönelik yasal düzenlemelerin bir an önce yapılması gerekir. Bu suretle Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruda sürekli tekrar eden ihlallerle uğraşmak yerine hukuk sisteminde ihlale neden olan yapısal sorunları çözmeye daha fazla zaman ayırabilecektir.

Yasama organının iş yükü konusunda yapabileceği ikinci katkı ise Anayasa Mahkemesinin ihlalin kanundan kaynaklandığını tespit ettiği durumlarda zaman kaybetmeden gerekli yasal değişiklikleri yapmasıdır. Bu suretle de aynı kanun hükmüne dayalı yeni hak ihlali şikâyetleri önlenebilecektir.

Diğer yandan idari ve yargısal merciler de bireysel başvuruda temel hak ve özgürlüklerin korunmasına yönelik belirlenen ilke ve standartları benimseyerek önlerine gelen somut uyuşmazlıklara uyguladıklarında iş yüküyle mücadeleye çok önemli katkılar yapacaklardır.

Değerli Katılımcılar,

Birkaç örnekle bireysel başvurunun objektif etkisini açıklamak istiyorum.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını ele alalım. Anayasa Mahkemesi bu hakkın ihlal edildiğine dair şikâyetlerde -somut olayın kendine özgü şartlarına göre farklı sonuçlara ulaşabilmekle birlikte- birtakım ilkeler belirlemiştir. Buna göre tutuklamaya ancak suç işlendiğine dair kuvvetli belirtinin bulunması, kişinin kaçması ya da delilleri değiştirmesi gibi tutmayı zorunlu kılan nedenlerin varlığı hâlinde başvurulabilir. Ayrıca “*tutuklama tedbirinin isnat edilen suçun önemi ve uygulanacak olan yaptırımın ağırlığı karşısında ölçülü olması*” gerekmektedir.³

Anayasa Mahkemesinin tutuklamaya ilişkin kararları tutuklamanın istisnai bir tedbir olduğunu, bu sebeple cezalandırmaya dönüşmemesi gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda hâkimlerin ve mahkemelerin tutuklamaya ilişkin bu ilke ve esasları gözeterek karar vermeleri, bu konuda yapılacak bireysel başvuruları ve muhtemel ihlal kararlarını azaltacaktır.

Bir başka örnek, gerekçeli karar hakkından verilebilir. Anayasa Mahkemesine göre adil yargılanma hakkının bir güvencesi olan gerekçeli karar hakkının bir yandan tarafların yargılama sırasında ileri sürdükleri iddialarının kurallara uygun şekilde incelenip incelenmediğini, diğer yandan da demokratik bir toplumda millet adına verilen kararların sebeplerini milletin fertlerinin öğrenmesini sağlama işlevleri bulunmaktadır.⁴ Bu kapsamda gerekçeli karar hakkı, mahkemelerin kararlarında davanın esas sorunlarını incelemesini ve tarafların davanın sonucuna etkili olabilecek iddia ve savunmalarına makul bir gerekçe ile cevap vermelerini gerektirmektedir.⁵

Daha da önemlisi mahkemelerin ilgili ve yeterli gerekçe oluşturmaları adil yargılanma hakkının yanında diğer temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından da önemli bir güvencedir. Nitekim Anayasa Mahkemesinin özel hayata saygı hakkı, mülkiyet hakkı, ifade hürriyeti gibi temel hak ve özgürlükler yönünden sadece yeterli gerekçe olmaması sebebiyle verdiği çok sayıda ihlal kararı bulunmaktadır. Bu nedenle derece mahkemelerinin bu ilke ve esaslara dikkat ederek kararlarını gerekçelendirmeleri bu konudaki yeni başvuruları önleyecektir.

Sonuç olarak belirtmek gerekir ki bireysel başvuruda iş yüküyle etkili mücadele objektif etkinin gereği gibi anlaşılmasına ve uygulanmasına bağlıdır. Başka bir ifadeyle bireysel başvuru sürecine bir şekilde müdahil olan tüm paydaşların, yasama, yürütme ve yargının Anayasa Mahkemesinin belirlediği temel hakları koruma standartlarını dikkate alması ve uygulaması yeni başvuruları ve ihlalleri engelleyecektir.

Bu duygu ve düşüncelerle konferansın başarılı ve verimli geçmesini diliyorum, tüm katılımcılara katkılarından dolayı bir kez daha teşekkür ediyorum.

Zühtü ARSLAN
Anayasa Mahkemesi Başkanı

¹ Anayasa Mahkemesi Anayasa Yargısı Araştırmaları Merkezi (AYAM) ile Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakóltesi tarafından düzenlenen “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda İř Yüğü ve Çözüm Önerileri” konulu Konferansın Açış Konuşması. Ankara, 1 Mart 2022.

¹ Martin Loughlin, “What is Constitutionalisation?”, P. Dobner & M. Loughlin (eds.), *The Twilight of Constitutionalism*, Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 47.

² Bu konuda bkz. Damjan Grozdanovski, “The Workload of the European Court of Human Rights: A Back-Door to Becoming A Constitutional Court of Europe”, *Nordic Journal of European Law*, 2019 (1), s. 52, 53.

³ *Mehmet Hasan Altan (2)* [GK], B. No: 2016/23672, 11/1/2018, řř 116, 119, 123.

⁴ *Sencer Bařat ve diđerleri* [GK], B. No: 2013/7800, 18/6/2014, řř 31, 34.

⁵ *Ümmüğülsüm Salgar* [GK], B. No: 2016/12847, 21/10/2021, řř 66, 67.